

ISSN: 2454 – 7905

SJIF Impact Factor: 8.024

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

A Peer Reviewed Referred Journal

Quarterly Research Journal

(Arts-Humanities-Social Sciences- Sports, Commerce, Science, Education, Agriculture, Management, Law, Engineering,
Medical-Ayurveda, Pharmaceutical, MSW, Journalism, Mass Communication, Library sci., Faculty's)

www.wiidrj.com

Vol. I

ISSUE - LXXXIII

Year – 8

May 2023

:: Editor in Chief ::

Mrs. Pallavi Laxman Shete

Address for Correspondence

Editor in Chief : Mrs. Pallavi Laxman Shete Website: www.wiidrj.com

Ramkrishna Nagar near Ganpati Mandir Vasmat Road Parbhani (India –Maharashtra)

Email: siddhiprakashan674@gmail.com / Shrishprakashan2009@gmail.com

Mob. No: +91-9623979067 Director : Mr. Tejas Rampurkar, Hyderabad.

(For International contact only +91-8857894082)

INDEX

Sr. No.	Title of the Paper	Name of Author	Page No.
01.	Power of Advertising And Social Responsibility	Dr. S. D. Pathak	01
02.	Ratan Tata : The Great Philanthropist In The World	Amit Chandrakant Yeole	03
03.	Karukkuand The Weave Ofmy Life: A Comparativestudy	Dr. Nirlay R. Petkar	08
04.	Global Perspectives on Cryptocurrency Regulation: A Comparative Analysis of the US, EU, China, Japan, and India	Dr. Sujata Chandrakant Patil Mr. Bhushan K. Wankhede	14
05.	Buddhist Education System and Status Today!	Dr. Prakash Laxmanrao Dompale	24
06.	Demographic Dividend in India	Swapnali Sanjay Dusane	28
07.	Marketing Is Both Arts and A Science	Dr. S. D. Pathak	34
08.	छत्रपती शिवाजी महाराजांचा महिलाविषयक दृष्टीकोन	प्रा. डॉ. बोचरे जे. एम.	37
09.	चिनी प्रवासी -: प्रवासवर्णन आणि बौद्ध धर्म	महादेव शरणप्पा खळुरे	40
10.	मराठवाड्यातील सत्यशोधक चळवळ	प्रा. डॉ. महेंद्र यादवराव घनसावंत	44
11.	भारतीय लोकसंख्या:- आव्हाने आणि समस्या	प्रवीण सोमा पारधी	48
12.	देवदासी चळवळीतील महिला नेतृत्व : गौराबाई सलवादे	प्रा. डॉ. शशिकांत सुबराव संघराज	52
13.	भारतीय अर्थव्यवस्था आणि शाश्वत विकास	डॉ. अर्चना रा. मेश्राम	58
14.	भारतातील स्त्री घर कामगार : एक अभ्यास	ज्योती प्रवीणचंद्र पाटील नासिकेत गोविंदराव सूर्यवंशी	61
15.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या पत्रकारितेचे मूल्य	प्रा. पुरुषोत्तम गुणवंत पखाले	65
16.	तथागत गौतम बुद्ध आणि म. फुले यांच्या स्त्रिविषयक विचारांचा अनुबंध	डॉ सुधाकर नवसागर	69
17.	ऑनलाइन शिक्षण: फायदे व तोटे	लक्ष्मीकांत एकनाथराव ईडलवार	73
18.	महात्मा फुले यांच्या सामाजिक योगदानाचा चिकीत्सक अभ्यास	प्रा. जयश्री मच्छिंद्रबगटे	75
19.	शालेय जीवनातील आरोग्यदायी आहार व शैक्षणिक-शारीरिक विकास	लक्ष्मीकांत एकनाथराव ईडलवार	80
20.	भारतीय निवडणूकांतील वाढता भ्रष्टाचार व उपाययोजना	डॉ. बांगर नितीनकुमार बाबासाहेब	82
21.	समाज माध्यमांचा प्रभाव आणि परिणाम	कु स्नेहा हरिदास गेडाम	86

भारतातील स्त्री घर कामगार : एक अभ्यास

संशोधक विद्यार्थी

ज्योती प्रवीणचंद्र पाटील

मार्गदर्शक

नासिकेत गोविंदराव सूर्यवंशी

प्रस्तावना

घर कामगार महिलांच्या या व्यवसायाचे महत्त्व दिवसेंदिवस वाढत आहे. स्वातंत्र्यापूर्वी घरगुती कामे करण्यासाठी घरगुती नोकर यांची संख्या फारशी न होती. त्यामुळे घर कामगार यांची मागणी फारशी नव्हती. मात्र स्वातंत्र्योत्तर काळामध्ये जसजसा भारतीय अर्थव्यवस्थेचा विकास होत गेला त्यानंतर घरेलू कामगार करणाऱ्या स्त्रियांच्या मागणीत लक्षणीय वाढ होत गेली. आर्थिक आणि सामाजिक विकासात स्त्रियांचे योगदान हे पुरुषांपेक्षा अधिक महत्त्वाचे आहे. स्त्रियांची संख्या एकूण लोकसंख्येच्या विचार करता निम्मी आहे. जवळजवळ भारतात निम्मी लोकसंख्या ही स्त्रियांची आहे. सामाजिक, शैक्षणिक, राजकीय व आर्थिक सुधारणांचा परिणाम म्हणून आधुनिक काळातील महिला प्रत्येक क्षेत्रात आपल्याला त्यांचे योगदान देताना दिसतात. वेगवेगळ्या क्षेत्रात महिलांचा सहभाग हा वाढताना दिसत आहे. प्रत्येक क्षेत्रात आजची स्त्री पदार्पण करताना दिसत आहे. भारतातील महिलांना रोजगाराच्या नवीन दिशा व वाटा उपलब्ध होत असल्यामुळे आज आधुनिक काळातील महिला आज रोजगारा निमित्त किंवा नोकरीनिमित्त घरा बाहेर पडताना दिसत आहे याचाच परिणाम म्हणून घरातील घर कामांचा वेळ हा महिलांकडे कमी झालेला आहे. म्हणून घरातील कामे करण्यासाठी घर कामगाराची किंवा मोलकरणीची गरज भासते. आजची स्त्री चूल व मूल यापुरती मर्यादित न राहता ती सर्वच क्षेत्रात आज पुढे जाताना पाहावयास मिळत आहे. स्त्रियांना आता उच्च दर्जाच्या ठिकाणी नोकरीच्या संधी उपलब्ध होत आहेत. उदाहरणार्थ अभियांत्रिकी, वैद्यकीय संगणक व्यवस्थापन प्रशासन पोलीस इत्यादी संधी उपलब्ध होत आहेत याचाच परिणाम म्हणून घरगुती नोकरदारांची संख्या ही वाढताना दिसत आहे

घरगुती कामगार अनेक कामे करताना दिसतो भांडी घासणे, कपडे धुणे, घर झाडणे, घर पुसणे, किराणा, भाजीपाला आणणे आणि मुलांचे संगोपन वृद्धांचे संगोपन विविध कामांमध्ये त्याचा सहभाग असूनही त्यांना मिळणारे वेतन हे सर्वात कमी आहे कामाच्या ठिकाणी त्यांना बऱ्याच समस्यांना सामोरे जावे लागते कामानुसार वेतन फारसे मिळत नाही कामाची परिस्थिती त्यानुसार मिळणारे वेतन यामध्ये बरीच तफावत असते श्रमाचा मोबदला हवा तर त्या प्रमाणात मिळत नाही.

ILO पाहणीच्या अहवालानुसार 67 दशलक्ष लोक घरगुती कामगार म्हणून काम करतात आणि ही संख्या दिवसेंदिवस वाढताना दिसत आहे. भारतात 1991 मध्ये ही 7.4 लाख होती तीस 2001 मध्ये 16 लाख वर गेली आहे ती संख्या 2011 मध्ये एकूण 40 लाखांवर पोहोचली आहे. यामध्ये 26 लाख या महिला कामगार आहे यात आपण घरेलू कामगारांची आर्थिक समस्या अभ्यासणार आहोत.

उद्दिष्टे

1. महिला घरगुती कामगारांच्या सामाजिक आर्थिक परिस्थितीचा अभ्यास करणे.

2. कामगार महिलांच्या आर्थिक व सामाजिक समस्यांचे परीक्षण करणे.

3. शासकीययोजना व त्यांची अंमलबजावणी यांचे विश्लेषण करणे.

संशोधन पद्धती

प्रस्तुत संशोधनात वर्णनात्मक पद्धतीचा वापर करण्यात आलेला आहे यात फक्त दुय्यम सामग्री वापरण्यात येणार आहे दुय्यम साधनसामग्री मध्ये

नियतकालिके, पुस्तके, संशोधन पेपर, अहवाल यातून गोळा केला जाईल.

घरेलू कामगार व्याख्या

“घर कामगार म्हणजे जी व्यक्ती जी रोजगाराच्या नात्याने काम करते”

इंटरनॅशनल लेबर ऑर्गनायझेशन च्या मते

“ घरातील कामे करून त्याचा मोबदला वेदना घेणारी व्यक्ती म्हणजे घर कामगार होय”

“लोकांच्या घरी मोलाने काम करणारी स्त्री म्हणजे मोलकरीण”

भारतात घरगुती कामगार महिलांचा कामगारांची स्थिती

भारतात महिला कामगारांची स्थिती फारशी समाधानकारक नाही महिला कामगारांची आर्थिक सामाजिक स्थिती असमाधानकारक आहे महिला कामगारांना घरात व कामाच्या ठिकाणी या कामाच्या ठिकाणी संघर्षमय जीवन जगावे लागते.

वाढत्या औद्योगीकरण व शहरीकरणामुळे ग्रामीण भागातील कुटुंबे शहराकडे स्थलांतर करतात ना रोजगाराच्या नवीन नवीन संधी उपलब्ध असतात. प्रत्यक्षात मात्र शारीरिक श्रम जास्त पण त्यामानाने मोबदला कमी दिला जातो म्हणूनच महिला कामगारांचेशारीरिक व मानसिक शोषण होत आहे. यांच्या फारशा संघटना नाही अत्यंत भीतीदायक परिस्थितीत व गलिच्छ परिस्थितीत जीवन जगताना दिसून येतात व अनेक अत्याचारांना बळी पडतात संघटना घटना नसल्यामुळे अनेक संधी अडचणी त्यांच्या मागण्या ह्या पूर्ण होऊ शकत नाही अतिशय प्रतिकूल परिस्थितीतही घरकाम महिला जीवन जगताना दिसतात. स्त्रियांच्या अपत्यांची ही स्थिती चिंताजनक आहे अनेक शैक्षणिक अडचणी त्याचबरोबर त्यांच्या संगोपनाचे प्रश्न आरोग्य बराच शहरांमध्ये हा कामगार वर्ग झोपडपट्ट्या वस्त्या येथे पहावयास मिळतो. आरोग्याच्या व शिक्षणाच्या अनसोयी त्यांच्या मुलांना प्राप्त होऊ शकत नाही . चांगल्या शिक्षणापासून त्यांचे पाल्य हे वंचित राहतात.

घर कामगार महिलांचा समोरील आव्हाने

1. कामानुसार कमी वेतन मिळते.
2. कामाच्या ठिकाणी त्यांचे श्रम शोषण होते. कामाच्या ठिकाणी अनेक वेळा गैरवर्तणूक व समाजहिंतेची वागणूक त्यांना मिळते.
3. पुरेसे वेतन मिळत नाही, मासिक सुट्ट्या, कामाचे तास महागाई भत्ता हक्काच्या सुट्ट्या अश्या अनेक वेतनाच्या सुविधा त्यांना प्राप्त होऊ शकत नाही.

घर कामगार महिलांच्यासंघटनांचा अभाव आहे संघटिया संस्थांमध्ये कौशल्यव प्रशिक्षण यांचा अभाव आहे त्यामुळे या कामगारांचे आर्थिक शोषण होते समाजाकडून हवी तशी वागणूक मिळत नाही त्यांच्या संघटना खूप कमी आहेत ज्या संघटना आहे त्यातून फारसा आवाज होत नाही परिणामी त्यांच्या सामाजिक व आर्थिक गरजा पूर्ण

होऊ शकत नाही. घर मालकांकडून शारीरिक मानसिक अत्याचार होतात आजही मालक व नोकर ही दरी जात वंश वर्ग यामुळे वाढताना दिसत आहे घरगुती कामगारांना मिळणारे वेतन हे कमी व कामाच्या ठिकाणी सोयी सुविधा यांचा अभाव आहे महिला कामगारांना अनेक दुहेरी शोषणाला सामोरे जावे लागते यात बाळंतपणाची रजा, निवृत्तीवेतन, स्थानिक संरक्षण, इतर कामगारांना मिळतात तसेच फायदे या महिलांना मिळताना दिसत नाही.

घरकामगारांना संरक्षण देण्याची सरकारची भूमिका

घर कामगारांचे संबंधित कायदे तयार करण्यात दोन मोठे अडथळे येतात घरगुती कामाला वास्तविक काम मानले जात नाही. कारण ते जरी घरगुती काम असले तरी जीडीपीमध्ये त्याची अचूक आकडेवारी होऊ शकत नाही. सर्व सरकारांना घरकाम करणाऱ्या नोकरांची संख्या मिळवणे अवघड असते. कामगारांना अनेक सुविधांपासून वगळले जाते किमान वेतन कायदा 1948 वेतन कायदा 1936, कामगार भरपाई कायदा 1923, मातृत्व लाभ कायदा 1960, घरगुती कामगार म्हणजे बालकामगार बंदी नियमन 1986, घरगुती कामगार कल्याण 2010 कायदा क्षेत्रातील कामगारांसाठी सामाजिक सुरक्षा कायदा 2008 कायदे व नियम करूनही या कायदान पासून ज्या हक्कापासून घर काम करणाऱ्या महिला वगळल्या जात आहे.

कामगार रोजगार मंत्रालय भारत सरकारने कामगारांच्या हितासाठी प्रस्ताविक राष्ट्रीय धोरण तयार केलेले आहे या धोरणामुळे कामगारांच्या मागणीचे महत्त्व व त्यांच्या समस्या त्यांच्या गरजा सोडवण्यासाठी नक्कीच मदत होईल व यांचा फायदा भारतातील 5000000 घर काम करणाऱ्या कामगारांना होईल

प्रस्तावित राष्ट्रीय धोरण ची ठळक वैशिष्ट्ये

1. घरकाम कामगारांची असंघटित कामगार नोंदणी करणे जेणेकरून त्यांचे काम सोपे होईल व त्यांना त्यांची सोयी सवलती व अधिकार प्राप्त होतील.
2. त्यांना त्यांच्या संघटना व संस्था स्थापन करण्याचा अधिकार देणे.
3. त्यांचे कौशल्य वाढवून किमान वेतन देणे.
4. गैरवर्तन व शोषणापासून संरक्षण देणे.
5. घरगुती कामगारांसाठी तक्रार निवारण समिती स्थापन करणे.
6. तक्रार निवारण यासाठी न्याय व न्यायाधिकरण मध्ये प्रवेश देणे.
7. प्रस्तावित राष्ट्रीय धोरणामुळे सकारात्मक दृष्टिकोन एक व्यापक दृष्टिकोन घरकामगारांना नक्कीच प्राप्त होईल.

शिफारशी

घरकाम करणाऱ्या महिलांच्या समस्या अनेकविध असल्याने त्यांचा अभ्यास केला गेला पाहिजे. संपूर्णपणे आर्थिक, कायदेशीर, सामाजिक, शारीरिक या सर्व बाबींचा विचार करून त्यांची आर्थिक सामाजिक स्थिती सुधारण्यासाठी वैयक्तिकरित्या व सामाजिकरित्या संस्थांनी सामूहिक कार्यक्रम विकसित करणे हे महत्त्वाचे आहे. शासकीय व स्वयंसेवी संस्थांनी घरगुती महिलांच्या प्रगतीसाठी सक्रीय प्रयत्नकरणे आवश्यक आहे जेणेकरून त्यांचा राहणीमानाचा दर्जा प्राप्त उंचावेल व त्यांना त्यांचे हक्क प्राप्त होतील

निष्कर्ष

घरगुती काम म्हणजे भारतात गरीब होतकरू स्त्रियांसाठी मिलकतीची व रोजगाराची एक आशा आहे. एक क्षेत्र आहे की ज्यात महिलांच्या सर्वात जास्त संख्येने व रोजगार उपलब्ध आहे. अपूर्ण ज्ञान, असंघटित क्षेत्र व

योजनांचा अभाव, लिंगभेद, सरकारचे दुर्लक्ष, दारिद्र्य,अपूर्ण कायदे यामुळे उपेक्षित व दयनीय अवस्था या व महिलांची आहे. या कामगार एकत्रित येतील तेव्हा यांची दुर्दशा व दशा सुधारण्यात नक्की मदत होईल

संदर्भ

1. कुलकर्णी रूपा ,भोंगाडे विलास २००६ विदर्भ मोलकरीण संघटना.
2. www.ilo.org.
3. A Study on female domestic worker, Dr Yogita Beri Varanasi.
4. Bharat Jyoti 2008 Report on socio economic status of women domestic workers, Ministry of women .
5. भारतीय स्त्रियांचा दर्जा, डॉ राम रोईनकर.
6. घरेलू कामगार महिलाओ का समाजशास्त्रीय अध्ययन, लक्ष्मी कुमारी.